НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
РАДА АДВОКАТІВ
УКРАЇНИ

UKRAINIAN NATIONAL
BAR ASSOCIATION
BAR COUNCIL OF
UKRAINE

04070, м. Київ, вул. Борисоглібська, буд. 3, 5-й поверх,
тел: +38 (044) 392-73-71
email: info@unba.org.ua, веб-сайт: www.unba.org.ua

5th floor, 3 Borysoglibska st., Kyiv, 04070, Ukraine
phone: +38 (044) 392-73-71
email: info@unba.org.ua, web-site: www.unba.org.ua

РІШЕННЯ № 91

Про розгляд звернення [redacted] щодо тлумачення положень Правил адвокатської етики стосовно договору про надання правничої допомоги

«26» вересня 2026 року **с. Плав'я, Львівська обл.**

Рада адвокатів України, розглянувши звернення [redacted] щодо надання офіційного тлумачення положень Правил адвокатської етики стосовно договору про надання правничої допомоги, копії доданих до звернення матеріалів, заяву адвоката [redacted] щодо недоцільності розгляду звернення [redacted] та долучення доказів, заслухавши доповідь заступника Голови Ради адвокатів України Гвоздія В.А., врахувавши пропозиції, зауваження та доповнення членів Ради адвокатів України, встановила таке.

Заявниця просить надати офіційне тлумачення статей 8, 12-1, 28 та 31 Правил адвокатської етики щодо того, чи є допустимим включення до договору про надання правничої допомоги умов, які передбачають сплату клієнтом на користь адвоката штрафу (неустойки, фінансової санкції) у фіксованому розмірі або у відсотках від ціни договору за факт реалізації клієнтом права на односторонню відмову від договору та зміну захисника.

Приводом для звернення стали обставини, пов'язані з договором про надання правничої допомоги № [redacted] від [redacted] року між адвокатом [redacted] та [redacted] (далі – Договір). Пункт 7.4 Договору передбачає сплату клієнтом «одноразового штрафу в розмірі двадцяти відсотків від вартості замовлених за цим Договором послуг» у разі односторонньої відмови від подальшого надання адвокатом правової допомоги. У лютому 2025 року [redacted] відмовився від захисника та розірвав Договір; штраф, передбачений пунктом 7.4 Договору, у сумі [redacted] грн адвокат включив до вимог, пред'явлених клієнту та заявниці, і звернувся до суду з позовом про стягнення коштів. За скаргою заявниці Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури рішенням від [redacted] року № [redacted] скасувала рішення Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури

Тернопільської області від [redacted] року № [redacted] та порушила дисциплінарну справу стосовно адвоката [redacted]

Відповідно до статті 5 Правил адвокатської етики, затверджених Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09 червня 2017 року, зі змінами (далі – Правила), право офіційного тлумачення Правил належить виключно З'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України. Рада адвокатів України надає роз'яснення з питань, пов'язаних із адвокатською діяльністю (підпункт 1.36 пункту 1 розділу II Положення про Раду адвокатів України, затвердженого Установчим з'їздом адвокатів України 17 листопада 2012 року (зі змінами), пункт 14 частини четвертої статті 55 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05 липня 2012 року № 5076-VI (далі – Закон)); дії адвоката, що відповідають такому роз'ясненню, не можуть бути поставлені йому за провину (стаття 69 Правил). Закон і Правила не обмежують кола осіб, які можуть порушити перед Радою адвокатів України питання про тлумачення Правил, а порушене питання має загальне значення для практики укладення договорів про надання правничої допомоги.

Частиною першою статті 59 Конституції України встановлено, що кожен має право на професійну правничу допомогу і «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав». Ця гарантія має публічно-правовий зміст: держава не може нав'язати особі захисника, а особа вправі у будь-який момент залучити обраного нею захисника, відмовитися від захисника або замінити його (частина перша статті 48, частина перша статті 54 Кримінального процесуального кодексу України). Свободу вибору захисника особа здійснює шляхом укладення договору про надання правничої допомоги, оскільки адвокатська діяльність здійснюється саме на підставі такого договору (частина перша статті 26 Закону). Обираючи адвоката, клієнт водночас погоджує з ним умови договору – предмет доручення, розмір і порядок сплати гонорару, порядок і наслідки припинення договору. Погодження цих умов є не обмеженням свободи вибору захисника, а формою її реалізації: клієнт вільний як в обранні адвоката, так і в укладенні договору на погоджених умовах або у відмові від його укладення.

До договору про надання правничої допомоги застосовуються загальні вимоги договірного права (частина третя статті 27 Закону). Свобода договору є однією із загальних засад цивільного законодавства (пункт 3 частини першої статті 3 Цивільного кодексу України). Сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог Цивільного кодексу України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості (частина перша статті 627 Цивільного кодексу України); вони мають право врегулювати у договорі свої

відносини, не врегульовані актами цивільного законодавства, і відступити від положень цих актів, крім випадків, коли в них прямо вказано про це або коли обов'язковість положень випливає з їх змісту чи із суті відносин між сторонами (частини друга і третя статті 6 Цивільного кодексу України). Зміст договору становлять умови, визначені на розсуд сторін і погоджені ними (частина перша статті 628 Цивільного кодексу України), а договір є обов'язковим для виконання сторонами (стаття 629 Цивільного кодексу України). Зміст договору про надання правничої допомоги не може суперечити Конституції України та законам України, інтересам держави і суспільства, його моральним засадам, присязі адвоката України та правилам адвокатської етики (частина п'ята статті 27 Закону). Отже, умова договору є неприпустимою не через те, що вона прямо не передбачена законом, а тоді, коли вона суперечить імперативній нормі, встановленій Конституцією України, законом або Правилами, або суті відносин між сторонами.

Питання одностороннього розірвання договору Закон і Правила прямо відносять до сфери договірного регулювання. Договір про надання правничої допомоги «може бути достроково припинений за взаємною згодою сторін або розірваний на вимогу однієї із сторін на умовах, передбачених договором» (частина друга статті 29 Закону). Клієнт має право розірвати договір з адвокатом в односторонньому порядку «на умовах, передбачених договором» (стаття 31 Правил); таке саме правило встановлено для одностороннього розірвання договору адвокатом (стаття 32 Правил). Порядок обчислення гонорару, підстави для зміни його розміру, порядок сплати, «умови повернення тощо» визначаються в договорі (частина друга статті 30 Закону, стаття 28 Правил). Загальна норма договірного права щодо договорів про надання послуг так само встановлює, що «порядок і наслідки розірвання договору про надання послуг визначаються домовленістю сторін або законом» (частина друга статті 907 Цивільного кодексу України). Закон не обмежує змісту умов розірвання, до яких відсилають частина друга статті 29 Закону і стаття 31 Правил, і не вилучає з їх кола майнових наслідків дострокового припинення договірних відносин.

Друге речення частини другої статті 29 Закону, за яким клієнт зобов'язаний оплатити адвокату гонорар за всю роботу, що була виконана чи підготовлена до виконання, а адвокат зобов'язаний повідомити клієнта про можливі наслідки та ризики, пов'язані з достроковим припиненням (розірванням) договору, встановлює мінімальну гарантію майнових інтересів адвоката та обов'язок інформування клієнта. Ця норма не містить слів «лише» чи «виключно», не забороняє сторонам погоджувати інші умови розірвання і не може тлумачитися як вичерпний перелік майнових обов'язків клієнта всупереч першому реченню

тієї самої частини, яке відсилає до умов договору. Обов'язок адвоката повідомити клієнта про наслідки і ризики дострокового розірвання договору передбачає, що такі наслідки, зокрема встановлені договором, можуть існувати і що клієнт має бути про них поінформований. Такий самий підхід відображено у статті 30 Правил, за якою право адвоката на отримання невнесеного (недовнесеного) гонорару не залежить від результату виконання доручення, «якщо інше не передбачене договором», та у рішенні Ради адвокатів України від 12 квітня 2019 року № 35, яким визнано право адвоката на гонорар успіху, розмір якого законодавством не обмежений та визначається договором. Закон і Правила, отже, не пов'язують усі платежі клієнта за договором виключно з обсягом фактично витраченого адвокатом часу.

Умова про сплату клієнтом визначеної суми у разі дострокового розірвання договору з його ініціативи має обґрунтування, властиве саме відносинам адвоката з клієнтом. Прийнявши доручення на захист у кримінальному провадженні, адвокат обмежений у праві відмовитися від його виконання (частина четверта статті 47 Кримінального процесуального кодексу України), зобов'язаний резервувати час для роботи за дорученням, утримуватися від прийняття доручень інших осіб з огляду на правила про конфлікт інтересів (стаття 28 Закону, стаття 9 Правил) і несе витрати на підготовку до виконання доручення, які не завжди можуть бути підтверджені погодинним обліком. Клієнт натомість вправі розірвати договір у будь-який час. Погоджена наперед сума, яка компенсує адвокату втрати від дострокового припинення договору, є способом визначення сторонами вартості роботи, підготовленої до виконання, і збалансування їхніх інтересів, а не платою за реалізацію клієнтом його права. Найменування такого платежу в договорі («штраф», «компенсація», «плата за відмову») не визначає його правової природи; його кваліфікація (як неустойки, плати, передбаченої домовленістю сторін на випадок розірвання договору, відступного за статтею 600 Цивільного кодексу України чи заздалегідь визначеної компенсації вартості підготовленої до виконання роботи за частиною другою статті 29 Закону), дійсність відповідної умови та розмір платежу встановлюються судом (статті 213, 215, 217, частина третя статті 551, частина друга статті 907 Цивільного кодексу України), а не органами адвокатського самоврядування.

Роз'яснення, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 15 листопада 2019 року № 147, за яким клієнт «не несе відповідальності (договірної, матеріальної) за розірвання договору в односторонньому порядку», стосується відповідальності як наслідку порушення зобов'язання: одностороннє розірвання договору на умовах, передбачених договором і законом, є

правомірною дією, а не порушенням зобов'язання, і тому не тягне відповідальності у розумінні статей 610, 611 Цивільного кодексу України. Це роз'яснення не оцінювало допустимості погоджених сторонами умов договору щодо майнових наслідків його розірвання і не встановлювало заборони, якої не містять Закон і Правила: Правила лише доповнюють і конкретизують законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність (стаття 1 Правил), а роз'яснення Ради адвокатів України не можуть виходити за межі Закону і Правил.

Стаття 8 Правил зобов'язує адвоката поважати свободу вибору клієнтом захисника своїх прав і не перешкоджати у реалізації цієї свободи. Перешкоджанням є дії або бездіяльність адвоката, спрямовані на те, щоб клієнт не міг відмовитися від адвоката чи обрати іншого: невизнання одностороннього розірвання договору або зволікання з ним, продовження виконання доручення всупереч волі клієнта, утримання документів клієнта чи копій процесуальних документів (стаття 35 Правил), обумовлення прийняття відмови від захисника попередньою сплатою коштів, введення клієнта в оману щодо його прав, психологічний або інший тиск. Погоджена клієнтом при укладенні договору умова про майнові наслідки його дострокового розірвання до таких дій не належить. Вона не позбавляє клієнта права на односторонню відмову від договору, не ставить розірвання договору в залежність від згоди адвоката чи від попередньої сплати коштів і не змінює процесуального порядку відмови від захисника або його заміни (стаття 54 Кримінального процесуального кодексу України). Право клієнта на розірвання договору залишається безумовним; спір про підстави і розмір платежу, який виникає після розірвання договору, є майновим спором між колишніми сторонами договору і вирішується у судовому порядку. Наведені у зверненні обставини це підтверджують: клієнт відмовився від захисника і розірвав Договір, а спір стосується лише грошових вимог.

Пред'явлення адвокатом вимоги про сплату передбаченого договором платежу та звернення до суду за його стягненням є реалізацією права на судовий захист (стаття 55 Конституції України, статті 15, 16 Цивільного кодексу України) і самі по собі не є ні перешкоджанням у реалізації свободи вибору захисника (стаття 8 Правил), ні використанням засобів, що суперечать законодавству (стаття 7 Правил), ні завідомо неправдивою заявою щодо прав та обов'язків сторін (стаття 12-1 Правил): вимога, яка ґрунтується на умові укладеного договору, не стає завідомо неправдивою через те, що суд може відмовити в її задоволенні, зменшити розмір платежу або визнати умову недійсною. Відмова суду у стягненні платежу чи визнання відповідної умови договору недійсною

самі по собі не свідчать про вчинення адвокатом дисциплінарного проступку. Оцінка правовідносин, що виникли між адвокатом і клієнтом з договору, є прерогативою суду, а не кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури (рішення Ради адвокатів України від 30 квітня 2024 року № 12); правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (частина перша статті 124 Конституції України). Дисциплінарні органи адвокатури оцінюють поведінку адвоката щодо дотримання Правил, а не дійсність умов договору чи обґрунтованість розміру грошових вимог.

Водночас свобода договору не є безмежною. Умова про майнові наслідки дострокового розірвання договору відповідає Правилам, якщо: вона викладена у письмовому договорі і роз'яснена клієнту до його укладення, щоб клієнт усвідомлював наслідки розірвання (статті 11, 12-1 Правил, частина друга статті 29 Закону); розмір платежу є розумним (частина третя статті 30 Закону, стаття 28 Правил), тобто співмірним з обсягом підготовленої до виконання роботи та іншими обґрунтованими втратами адвоката від дострокового припинення договору, і не перетворює право клієнта на розірвання договору на фактично нездійсненне; адвокат після одержання повідомлення про розірвання договору негайно припиняє виконання доручення і виконує обов'язки, передбачені статтею 35 Правил, незалежно від сплати клієнтом будь-яких коштів; адвокат не використовує таку умову як засіб утримання клієнта у договірних відносинах всупереч його волі. Недотримання цих вимог може бути оцінене дисциплінарними органами адвокатури за статтями 7, 8, 11, 12, 12-1 Правил з урахуванням усіх обставин справи.

Положення Правил щодо відносин адвоката з клієнтом при розірванні договору (статті 28, 31, 35 Правил) не містять заборони погоджувати майнові наслідки дострокового розірвання договору. Якщо положення Правил допускають їх різне тлумачення, таке положення застосовується у тлумаченні, найбільш сприятливому для адвоката (абзац другий статті 5 Правил); адвокат вважається невинуватим у вчиненні дисциплінарного проступку, доки його вину не буде доведено в законному порядку, а усі сумніви щодо доведеності вини тлумачаться на його користь (стаття 70 Правил). Тлумачення, за яким будь-яка умова договору про платіж у зв'язку з його розірванням є перешкоджанням свободі вибору захисника, встановлювало б для адвокатів заборону, не передбачену ні Законом, ні Правилами, що несумісне з принципом правової визначеності дисциплінарної відповідальності.

Враховуючи наведене, керуючись статтями 26, 27, 29, 30, 55, 57 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», статтями 5, 8, 28, 31, 69

Правил адвокатської етики, Положенням про Раду адвокатів України, Регламентом Ради адвокатів України, Рада адвокатів України **вирішила:**

1. Роз’яснити, що:

1.1. Свобода вибору клієнтом захисника своїх прав (частина перша статті 59 Конституції України, стаття 8 Правил адвокатської етики) реалізується шляхом укладення договору про надання правничої допомоги. Умови такого договору, погоджені клієнтом при його укладенні, зокрема щодо гонорару та майнових наслідків дострокового розірвання договору, не є обмеженням свободи вибору захисника.

1.2. Умови одностороннього розірвання договору про надання правничої допомоги, включно з майновими наслідками такого розірвання, визначаються договором (частина друга статті 29, частина друга статті 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», статті 28, 31, 32 Правил адвокатської етики, частина друга статті 907 Цивільного кодексу України). Сторони договору мають право, поряд з обов’язком клієнта сплатити гонорар за всю роботу, що була виконана чи підготовлена до виконання, та компенсувати витрати адвоката, передбачити сплату клієнтом у разі дострокового розірвання договору з його ініціативи визначеної суми у фіксованому розмірі або у відсотках від ціни договору. Включення такої умови до договору саме по собі не суперечить статтям 7, 8, 12, 12-1, 28, 31 Правил адвокатської етики і не є перешкоджанням у реалізації клієнтом свободи вибору захисника.

1.3. Право клієнта на одностороннє розірвання договору є безумовним: воно не залежить від згоди адвоката та від попередньої сплати передбачених договором коштів. З моменту одержання повідомлення про розірвання договору адвокат зобов’язаний припинити виконання доручення та виконати обов’язки, передбачені статтею 35 Правил адвокатської етики. Перешкоджанням у реалізації свободи вибору захисника є, зокрема, невизнання адвокатом одностороннього розірвання договору, зволікання з ним, продовження виконання доручення всупереч волі клієнта, утримання документів клієнта, обумовлення прийняття відмови від захисника або повернення документів сплатою коштів, введення клієнта в оману щодо його прав, психологічний або інший тиск на клієнта з метою збереження договірних відносин.

1.4. Правова природа платежу, передбаченого договором на випадок його дострокового розірвання, дійсність відповідної умови та розмір платежу визначаються судом. Пред’явлення адвокатом вимоги про сплату такого платежу та звернення до суду за його стягненням є реалізацією права на

судовий захист і самі по собі не є дисциплінарним проступком. Відмова суду у стягненні платежу, зменшення його розміру або визнання умови договору недійсною самі по собі не є підставою для дисциплінарної відповідальності адвоката. Дисциплінарні органи адвокатури не вирішують майнових спорів між адвокатом і клієнтом та не надають оцінки дійсності умов договору (рішення Ради адвокатів України від 30 квітня 2024 року № 12).

1.5. Умова про майнові наслідки дострокового розірвання договору має бути викладена у письмовому договорі та роз'яснена клієнту до його укладення; розмір платежу має бути розумним, співмірним з обсягом підготовленої до виконання роботи та іншими обґрунтованими втратами адвоката від дострокового припинення договору і не може перетворювати право клієнта на розірвання договору на фактично нездійсненне. Використання такої умови як засобу утримання клієнта у договірних відносинах всупереч його волі є порушенням статті 8 Правил адвокатської етики.

1.6. Роз'яснення щодо деяких питань гонорару адвоката, затверджене рішенням Ради адвокатів України від 15 листопада 2019 року № 147, у частині положення про те, що клієнт не несе відповідальності (договірної, матеріальної) за розірвання договору в односторонньому порядку, стосується відповідальності за порушення зобов'язання і не поширюється на погоджені сторонами умови договору про майнові наслідки його дострокового розірвання; зазначене роз'яснення застосовується з урахуванням цього рішення.

2. Зазначити, що це рішення не є оцінкою умов договору про надання правничої допомоги № [redacted] від [redacted] року та наявності чи відсутності в діях адвоката [redacted] дисциплінарного проступку; питання про дійсність умов конкретного договору та стягнення коштів вирішуються судом, а про дотримання адвокатом Правил адвокатської етики – дисциплінарними органами адвокатури з урахуванням цього рішення (стаття 69 Правил адвокатської етики) та з дотриманням презумпції невинуватості адвоката (стаття 70 Правил адвокатської етики).

3. Секретарю Ради адвокатів України про прийняте рішення повідомити [redacted], [redacted], адвоката [redacted], ради адвокатів регіонів, кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури регіонів та Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, а також

забезпечити оприлюднення рішення на офіційному вебсайті Національної асоціації адвокатів України.

Голова Ради адвокатів України /підпис/ Лідія ІЗОВІТОВА

Секретар Ради адвокатів України /підпис/ Ігор КОЛЕСНИКОВ